

Fuster, **mesura** de tot un país

Els historiadors Antoni Furió, Pau Viciano i Ferran Garcia-Oliver; l'assagista i traductor Gustau Muñoz, i l'escriptor i crític de literatura Josep Iborra parlen de totes les dimensions de l'intel·lectual Joan Fuster.

Ara que fa deu anys de la mort de Joan Fuster i quaranta de la publicació de *Nosaltres els valencians*, podríem dir que amb Fuster hi ha, al País Valencià, un abans i un després, un punt d'inflexió? Quin ha estat el grau d'influència política del pensament de Joan Fuster al País Valencià i als Països Catalans en general?

FERRAN GARCIA-OLIVER: A mi em fa l'efecte que Joan Fuster no és un ideòleg, ni tampoc, òbviament, parteix d'un arsenal d'idees monolítiques, perfectament codificades. En la mesura que és un assagista, interroga, planteja preguntes i reflexions, però sense que el puguem adscriure a una confessionalitat concreta, i menys encara filtrada a través d'una "església" o un partit, com passava amb molts intel·lectuals dels seixanta i setanta. No sé si va ser Constantí de Girolamo qui va dir que Fuster tenia un pensament dèbil.

JOSEP IBORRA: Voldria argüir en favor teu, i com a corol·lari del que acabes de dir, que precisament quan hi havia a Europa certes ideologies de moda, ell s'ho mirava amb reticència. És a dir, que els entusiasmes per Marx, per Marcuse, per Luckács o per qualsevol dels ideòlegs que corrien per l'Europa de postguerra, no els compartia. Val a dir que ell va extraure coses útils d'aquests senyors, però sense haver-ne estat un fervorós seguidor.

F. GARCIA-OLIVER: Mira que aleshores hi havia una gran temptació per

aferrar-se al marxisme ortodox, i Fuster no hi va caure mai. Sí que va saber utilitzar, però, les "parts bones i sanes" del marxisme en les seues obres d'història literària.

ANTONI FURIÓ: Sí, però quan parlem d'ideologia parlem sobretot d'ideologia nacional. I, en aquest sentit, tot i que estic d'acord amb vosaltres que Fuster no és un teòric, jo aniria més enllà. I és que la seua idea de nació no és massa original. Es basa fonamentalment en la llengua, la cultura, la història... tots aquells ingredients que avui són anatemitzats com a propis d'un nacionalisme "ètnic", rebutjable, enfront d'un altre de "polític" o "cívic", basat en la voluntat dels mateixos habitants. Una falsa diferenciació que oblidava també les nacions "polítiques" se sustenten sobre substrats identitaris, que els components ètnics i cívics són interdependents. La novetat i l'interès de la proposta de Fuster és la seua absoluta radicalitat respecte al tipus de nacionalisme que hi havia aleshores, un valencianisme tronat, folklòric, arcaïtzant i absolutament compatible amb el nacionalisme espanyol. Fuster trenca amb tot això, que hauria abocat inevitablement al descrèdit del valencianisme entre les noves generacions, i es proposa replantejar la identitat valenciana en termes moderns i actuals, més acord amb les noves preocupacions del present. I la troba associant modernitat i catalanitat. Que tampoc no era un element del tot nou. Des de don Teodor

D'esquerra a dreta, Pau Viciano, Ferran Garcia-Oliver

Llorente a Nicolau Primitiu, tothom reconeixia la unitat de la llengua, i les Normes de Castelló eren l'expressió d'aquest reconeixement. Casp i altres valencianistes de l'època participaven regularment en els jocs florals de la llengua catalana, i la premsa local parlava amb tota normalitat dels escriptors valencians en llengua catalana. Ara bé, l'originalitat de la proposta de Fuster, insistesc, es basava sobretot en la seua radicalitat, en la determinació amb què

passava de la llengua i la cultura a la nació, en la nitidesa amb què formulava un projecte polític nacional eixamplat a tots els Països Catalans. Per a ell, l'única possibilitat de supervivència, per a la llengua i per al país, passava pels Països Catalans. El seu, en tot cas, és un nacionalisme "defensiu", resistent, destinat a desaparèixer quan desaparega també el que el justifica i l'alimenta, el que ens agradeix nacionalment.

GUSTAU MUNOZ: El pensament de Fuster sobre la qüestió nacional és un pensament molt actual, perquè insisteix molt en la idea de la indefinició conceptual de la idea de nació. En el sentit de la famosa frase d'Eugeni d'Ors que deia:

si hi ha nacionalisme en Fuster, és a contracor i es tracta d'un nacionalisme defensiu, d'afirmació de la condició nacional. Perquè, en definitiva, fa una denúncia explícita dels nacionalismes estatals amb pretensions d'essència donada i de legitimitat a prova de bomba. És a dir, que incorpora una crítica del nacionalisme entès com a inflamació. És un tipus molt especial de nacionalisme, que no serveix tant per a inflamar els ressorts més irracionals. Si podem parlar de Fuster com a pare de la pàtria, en el sentit de recuperador d'una identitat amagada, podríem lligar-lo, tot salvant les distàncies, a figures com Masaryk, el pare del nacionalisme txec. El nacionalisme de Masaryk té poc a veure amb els nacionalismes irracionals romàntics o amb derivacions etnicistes. És un nacionalisme lligat a la idea de democràcia i a la idea de modernitat, que es negava a les mitificacions i a les tergiversacions històriques. En Fuster hi ha aquests dos eixos: d'una banda, una proposta de futur lligada a la modernitat; i, de l'altra, una proposta de nacionalisme d'afirmació de la condició nacional, sense hipoteques, i, per tant, lligada a la idea de llibertat.

P. VICIANO: M'agradaria puntualitzar la idea que quan parlem del Fuster polític, ho hem de fer amb prevenció. Perquè se'n fa un ús, del terme polític, diferent. No es pot reduir la influència política de Fuster a la seua influència política concreta pel que fa als partits que se'n reclamen hereus. Probablement caldria parlar d'actitud cívica o metapolítica, si la paraula no es prestara a la ironia, com passa amb la metafísica —Fuster en faria ironia, precisament, d'això—. La importància de Fuster està en el fet que, a banda d'haver generat uns nuclis nacionalistes progressistes, va saber atraure, ni que fóra cap a la perifèria del pensament nacional, de fer sensibles altres grups socials molt diferents que procedien de la tradició del moviment obrer, i que durant la transició es van impregnar, fins a un cert punt, d'aquestes idees. I que d'alguna manera les han mantingudes, amb totes les contradiccions i ambigüitats que vulgueu. Això ha fet possible l'assumpció d'algunes idees de Fuster, com ara la de la dignifi-

cació de la llengua o la normalització de la cultura, que sí que han estat plenament assumides per amplis sectors socials que no se circumscriuen a cercles estrictament nacionalistes. Una altra qüestió important és la problematització que fa Fuster no només de la identitat valenciana, sinó també de la identitat catalana. Ja que, a diferència dels catalanistes dels anys trenta i de la preguerra —els catalans de València, els quals tenien una concepció catalanista segons la qual ser catalans significava ser barcelonins—, Fuster sorprèn els interlocutors perquè essent de Sueca, i dient-se valencià, es reclama català. Jo sóc valencià i, per tant, sóc català. Això modifica substancialment la percepció del fet català. El fet català ja no serà el que la burgesia noucentista va conceptualitzar a primeries del segle XX. Es dona una visió més àmplia territorialment i culturalment. Una altra qüestió important és que ara hi ha qui critica Fuster. Abans, però, només hi havia aduldors o detractors. Ara hi ha una dreta més o menys liberal, i també una esquerra, que mira d'associar Fuster amb l'etnicisme, en el sentit de nacionalisme tribal, agressiu, excloent. Una crítica maniquea, en definitiva, perquè s'associa la importància que Fuster dona a la llengua o a la cultura a un nacionalisme excloent que no té res a veure amb el que ací entenem per nacionalisme.

—Quines han estat les interpretacions de Joan Fuster que han fet la dreta i l'esquerra?

A. FURIÓ: La de la dreta, la d'haver estat responsable de la crispació civil que escindí la societat valenciana. La de l'esquerra, o almenys d'una certa esquerra, la de no haver percebut la distància entre el país "real" i el país "imaginari", que és una manera d'impugnar l'anàlisi sociològica de Fuster i, amb ella, la viabilitat de les seues propostes polítiques. Últimament els seus crítics insisteixen molt en aquesta distància, en el caràcter "imaginari" i voluntarista de la seua proposta de país, en el fet, ja més en general, que les identitats nacionals són construccions socials i polítiques que no tenen cap existència objectiva més enllà del mer exercici intel·lectual

Antoni Furló, Gustau Muñoz i Josep Ibarra.

“Ni Paul Valéry, ni el papa, ni vostè, ni jo, sabem què és una nació.” Fuster té una visió molt històrica de com han sorgit les nacions, sobretot de l'àmbit europeu, i de com es complica la història en l'època de la descolonització, en el moment del naixement de noves nacionalitats que segueixen el model de l'estat-nació europeu, amb els consegüents problemes que això va generar com a conseqüència de la gran diversitat ètnica d'aquelles colònies. I, d'altra banda,

Joan Fuster: "Els escèptics son sempre -i per definició- persones raonables; enraonades. Es posen cautelosament ai costat de la raó, i per això solen tenir raó."

de pensar-les. Què vol dir això? Hi havia unes condicions objectives, un substrat identitari real, sobre les quals es basa la identitat valenciana, que Fuster situava dins la identitat nacional catalana, o tot és una invenció intel·lectual del mateix Fuster, una pura il·lusió de l'esperit? Jo mateix he dit moltes vegades que Fuster "reinventa" el país, però en la mesura que existien unes bases mínimes, un país real. Per fràgil i precari que pogués ser, aquest substrat existia, i el que fa Fuster és contribuir a sacsejar la consciència col·lectiva sobre aquestes bases prèvies. El substrat, la valencianitat o la catalanitat bàsiques, hi existia, però no era suficient. Calia la consciència, i la voluntat política. O, almenys, el remordiment.

F. GARCIA-OLIVER: A propòsit d'això, encara hi ha més. A hores d'ara hi ha un corrent valencianista crític sobre Fuster que denuncia que per a la construcció del tipus ideal, que és la nació catalana, Fuster sacrifica la identitat regional valenciana. I que aquest sacrifici, des del punt de vista polític, tindria, anys a venir, seqüeles, com ara el fet que no tenim una via política valencianista parlamentària. Però aquesta crítica no té ni cap ni peus. Fuster mai no elimina la identitat regional valenciana. Perquè si acudim a les seues obres,

hi podem trobar llibres dedicats a l'estudi del que som els valencians. Un, *L'Albufera*, sobre el paisatge, i un altre, *Combustible per a falles*, que representa la festa típicament valenciana. Hi ha també els papers locals i els articles que destina a aquests aspectes, a més del *Viatge pel País Valencià*. Tot plegat deslegítima absolutament aquesta idea que Fuster suprimeix el País Valencià en pro dels Països Catalans.

J. IBORRA: El problema que tenen totes aquestes crítiques és que, massa sovint, vénen de gent que no l'ha llegit prou, o fins i tot que no l'han llegit. I parlen d'orella. Fuster es va dedicar a llegir-se els paperets més infames dels poetes anteriors a la Renaixença. Es preocupava per saber què hi havia hagut abans del segle XX. Buscava quins són els precedents d'una concepció moderna de la nació dels valencians. El que passa és que se subratlla únicament la idea segons la qual calia inserir la identitat valenciana dintre de la identitat catalana.

G. MUÑOZ: A mi em sembla que tampoc no s'inventa aquesta concepció global de Països Catalans. Perquè el plantejament de vinculació dels valencians amb Catalunya i les Balears és present en el valencianisme de preguerra d'una manera claríssima, fins i

tot en la Declaració Valencianista, d'una manera implícita i en els comentaris que se'n faran després, és el document que marca el naixement del valencianisme polític. Però a l'alçada dels anys cinquanta i seixanta, que és quan Fuster reformula la teoria política entorn del valencianisme, hi ha una dialèctica entre invenció i recuperació. Tot projecte polític nacional és una invenció. Però, per descomptat, no es tracta de creacions arbitràries i *ex nihilo*, sinó que seleccionen, modulen i estructuren els materials llegats per la història. Un d'aquests materials llegats és la codificació d'una identitat regional integrada, treballada i elaborada dins de l'espanyolisme més furibund de l'època, el de "Per a ofrenar noves glòries a Espanya". Crec que aquesta tasca de desinfecció, o de depuració, de recreació d'una identitat valenciana compatible amb un projecte nacional, passava per la crítica a tots els nivells d'aspectes molt centrals de la identitat regional codificada pel franquisme. I en això Fuster tampoc no va estar sol. Hi havia grups generacionals valencianistes, paral·lels a Fuster o fins i tot al marge d'ell (pense ara en Lluís Aracil, Rafael Ninoyles, Josep Vicent Marquès), que impulsaven la crítica d'aquell regionalisme autosatisfet, integrat en el franquisme. I la idea era connectar amb el sector més dinàmic i amb més futur de la societat valenciana. Torne a repetir, hi havia la idea de modernitat i de lliberament. Ara, què passa després, a la transició? Que hi va haver un control molt bel·ligerant per part de la dreta procedent del franquisme que va potenciar un conflicte del qual podem trobar precedents però no de la volada i de la intensitat social que va prendre. Som hereus del que va passar a la transició. Aquest és un capítol de la història del País Valencià que no està saldat. Ni tampoc no està convenientment analitzat. Durant la transició, els poders fàctics hi van representar un paper modulador enorme, perquè controlaven el poder local, els aparells de l'estat i els mitjans de comunicació. En un territori que era estratègic per a la configuració de les autonomies. I amb una intervenció directíssima de la dreta espanyola,

que va magnificar un conflicte que es va radicalitzar al màxim interessadament.

A. FURIÓ: Estic molt d'acord amb aquesta idea. En la brutal ofensiva que va caure sobre el País Valencià durant els anys de la transició. Que té unes motivacions locals, d'erosionar la majoria electoral de les esquerres incitant i explotant l'anticatalanisme més primari. Però unes altres que no haurien de ser negligides i que remetien a un context més general, espanyol. A Madrid es podia acceptar això de Catalunya, el País Basc i Galícia, però el País Valencià ja era una altra cosa, una veritable amenaça per al model d'organització de l'estat i per a la mateixa idea d'Espanya. És a partir d'aquesta por que el País Valencià pogués esdevenir una segona Catalunya o, pitjor encara, que s'integrés dins uns hipotètics Països Catalans, que podem entendre la formidable reacció que es va produir, amb una estratègia perfectament planificada i dirigida per qui aleshores era el vicepresident del govern, el valencià Fernando Abril Martorell. Aquesta ofensiva, pensada i executada des de les més altes instàncies de poder, que comptà amb enormes recursos i amb complicitats mediàtiques, institucionals i socials dels sectors més conservadors, frenà en sec la difusió i la incidència social de les propostes fusterianes, que van ser demonitzades, apel·lant als ressorts més bàsics i irracionals. D'altra banda, en el fracàs de tot plegat també influí la inexperiència i la incapacitat dels dirigents locals dels partits i les organitzacions d'esquerra, per no parlar del seu sucursalisme, de la seua absoluta subordinació a la superioritat. Perquè, almenys entre les bases i els quadres intermedis, en els sectors progressistes, en els moviments cívics, aquestes propostes fusterianes, que conjuminaven la lluita per la democràcia i la lluita per les llibertats nacionals, la reivindicació d'una identitat pròpia en clau de progrés i modernitat, havien començat a calar.

G. MUNOZ: Jo encara diria més. Per exemple, al Partit Comunista, que en aquella època tenia un pes molt destacat, hi havia molta gent que s'havia impregnat de les idees de Fuster. Quan arriba l'hora de la negociació de l'Estatut, el

Gustau Muñoz: "El nacionalisme en Fuster és a contracor, defensiu, i d'afirmació de la condició nacional"

centre de gravetat passa a unes altres mans. Unes mans que no tenen res de fusterianes, sinó més aviat al contrari. Per tant, la lectura política d'aquells anys s'hauria de fer partint d'aquest fet.

F. GARCIA-OLIVER: De tota manera, no podem amagar el cap sota l'ala. És clar que en la transició les responsabilitats polítiques van per un altre cantó. Ara bé, l'intel·lectual Fuster, el proveïdor d'idees, el Fuster que ha subministrat el canemàs per a la construcció d'un ideari polític, per al valencianisme polític, no pot eludir la seua part de responsabilitat. I em referesc exclusivament al nacionalisme polític que es manufactura a casa nostra. Aquest èmfasi que Fuster posa sobre el marc nacional dels Països Catalans ha generat un cert buit, un parèntesi, sobre el País Valencià. Això s'ha saldat amb unes conseqüències que tot just

ara van emergint en el marc del valencianisme polític.

G. MUNOZ: Jo crec que caldria fer una lectura acurada de la història. I no seleccionar dades i fer-ne una lectura interessada. Fuster fa un plantejament molt genèric del país. Això necessitava traduccions polítiques i el marc d'acció política, d'identificació i de construcció de país era el País Valencià. Aquesta proposta de País Valencià, lligada com era normal per raons de llengua i d'història als Països Catalans, era àmpliament compartida també per una certa dreta democràtica i per gairebé tota l'esquerra: des de la Democràcia Cristiana fins al Partit Comunista. Per tant, fer una lectura retrospectiva, com si s'haguera definit i estructurat un projecte de Països Catalans, és injust.

J. IBORRA: Tota la catalanització de què s'ha parlat en aquests anys, amb la demonització de Fuster al capdavant, ha estat una maniobra de la dreta. Era el diari *Las Provincias* que deia que tot era propaganda catalanista en contra del País Valencià. I la gent s'ho va creure. Jo crec que Fuster no va fracassar. Els qui van fracassar, en tot cas, van ser els polítics professionals. Fuster era un intel·lectual. Era polític en tant que intel·lectual. Però no era un polític professional.

P. VICIANO: La crítica de l'obra de Fuster respecte de la identitat valenciana se centra en tres aspectes, sense els quals fóra impossible construir una alternativa

política nacional mínimament solvent. Un és el que fa referència a la crítica del mite del bilingüisme. Amb tota la confusió que es crea sobre un bilingüisme territorial i històric, i la substitució lingüística dels altres territoris. Fuster es mostra molt crític amb això. I aquest era, precisament, un puntal de la visió del regionalisme espanyolista. Un altre és el de l'acceptació de la tradició sucursalista política i de la satel·lització cultural del País Valencià. El "Per a ofrenar", que dieu vosaltres. Un altre dels puntals de la visió conservadora de la identitat valenciana que va ser molt criticat per Fuster. I, finalment, hi ha la ruptura de Fuster respecte del passat anterior a la conquesta jaumina. Tot el que servia a la folklorització o mistificació del País Valencià, els precedents de la cultura catalana novvinguda que van bastir les bases de la cultura dels valencians actuals. Tot això va significar una ruptura radical respecte a la concepció identitària valenciana. I, d'altra banda, el fusterianisme va calar també en les ciutats petites i mitjanes de les comarques valencianes. Perquè, moltes vegades, són els catalanistes els qui reivindiquen i dignifiquen el folklore local valencianista.

G. MUNOZ: Això lliga amb les paraules crítiques que Ferran Villalonga ha tingut fa poc respecte de Fuster, d'altra banda amables. Villalonga no està, diu, gens d'acord amb allò d'"El País Valencià serà d'esquerres o no serà". Perquè, segons ell, el nacionalisme només pot ser de dreta. Perquè el nacionalisme de dreta respecta la terra i les tradicions. A mi això em fa molta gràcia, perquè la dreta defensa la terra només com a retòrica. Però, en realitat, la pràctica política demostra que el que realment fan és destruir la terra i les tradicions.

A. FURIÓ: En un llibre recent sobre la transició es diu que en aquell moment les tesis de Fuster només eren compartides per l'1% dels valencians. Ignore quina mena de baròmetre polítològic han fet servir els autors, més enllà de la pròpia imaginació. Trobe que, en tot cas, per a un intel·lectual crític, heterodox, dissident, que és el que és Fuster, en primer lloc, i no un polític, un polític

de partit, aquest 1 % ja va bé. Deixant a part la broma, no crec que es pugui mesurar percentualment la influència de Fuster, més aviat difusa, i que mai no s'ha traduït en propostes electorals concretes. Cap formació política, del PSAN i el PSPV a la UPV d'ahir o el Bloc d'avui, representen exactament les propostes més aviat genèriques, sense massa concreció política, i menys encara partidista, de Fuster. D'altra banda, el fusterianisme, si és que això existeix, impregna també els altres partits progressistes, els moviments culturals i cívics, la Universitat... En la transició, tot l'espectre polític en va ser d'alguna manera sensible, des de l'extrema esquerra fins a la dreta civilitzada, democràtica. Només l'extrema dreta, el franquisme enquistat en els darrers reductes de poder polític i institucional, i els sectors socials més reaccionaris, temerosos tant del canvi polític com de les profundes transformacions econòmiques i socials que estaven produint-se en la societat valenciana, en va quedar al marge. La seua virulenta reacció és la que heretarà, o millor dit, aprofitarà la nova UCD refundada per Abril, Martín Villa i els sectors més durs del govern, que de seguida es desferen de Burguera, Muñoz Peirats i els pocs demòcrates i liberals que encara quedaven, i més tard el PP, que n'heretà els quadres, la ideologia i l'estratègia. I així fins ara. El fracàs de les propostes de Fuster, més a causa d'aquesta tremenda ofensiva a què abans al·ludia que no a les pròpies insuficiències internes, és també el fracàs del país, d'una certa possibilitat de país.

F. GARCIA-OLIVER: Fracasos i avanços. El que està clar és que un país com el nostre només el salvarà la política. El voluntarisme cultural està molt bé, però té limitacions. A Fuster li recriminen que va optar pel nacionalisme cultural. I es va oblidar de la política. Què caram! Al País, el salva aquest activisme cultural protagonitzat per milers de persones que en diem fusterianes, persones que aprofundeixen en el folklore i en la història de la cultura. Un aprofundiment en el qual Fuster va treballar de valent. Hi ha la temptació a

menysprear tot aquest activisme cultural perquè l'opció política va quedar subsumida en l'opció culturalista. Els èxits del país són fruit d'aquests tipus d'accions.

J. IBORRA: Jo volia insistir en les paraules de Furió sobre el percentatge. El fracàs ha estat el d'una societat que amb prou feines ha llegit un paper de Fuster. El fracàs ha estat de la política, allò de salvar vots.

—Més enllà de les tergiversacions interessades que s'han fet del seu pensament, fins a quin punt Fuster era un escèptic, un procurador d'idees definitivament i per definició provisionals? Quin és el grau de validesa i perdurabilitat del pensament ideològic, filosòfic i polític, de Joan Fuster? Fuster marca el naixement del pensament modern al País Valencià?

A. FURIÓ: Naturalment, Fuster no ix del no res. Hi ha tota una tradició valencianista anterior i, sobretot, la gene-

Josep Iborra: "Jo crec que Fuster no va fracassar. Els qui van fracassar van ser els polítics professionals"

ració dels anys trenta, republicana, laica, moderna, de la qual Fuster és enormement deutor. Però aquesta generació, malauradament, quedà truncada per la guerra, la repressió i l'exili. Als anys quaranta i seixanta no quedava més valencianisme que el folklòric i inofensiu per al règim, el que feia compatible la "valencianitat" i l'"espanyolitat", el que cantava allò de "Per a ofrenar noves glòries a Espanya". Ben probablement, sense Fuster, s'hauria aprofundit el divorci, l'abisme, entre

Antoni Furió: "Durant la transició, tota una societat va quedar impregnada de les idees de Fuster: els partits progressistes, els moviments culturals i cívics, la universitat... Tot l'espectre polític en va ser sensible, fins i tot l'extrema esquerra i la dreta civilitzada."

aquest valencianisme residual i desacreditat, arrecerat confortablement en Lo Rat Penat i el Centre de Cultura Valenciana, i les noves generacions universitàries. No estic segur que, sense Fuster, el País Valencià no hagués compartit el mateix destí que Occitània. Per contra, el seu projecte modernitzador, la seua decidida aposta per la racionalitat, la seua llibertat intel·lectual, la seua capacitat crítica i estimulante, l'heterodòxia del seu pensament, van seduir els joves universitaris dels anys seixanta i setanta.

F. GARCIA-OLIVER: A la dimensió intel·lectual, s'hi ha d'afegir una gran capacitat de previsió. Fuster està obsesionat amb la universitat. Sap que el futur d'aquest país no és l'entusiasme sinó l'ambició. El futur del país passa per la construcció dels quadres culturals i polítics adequats. I la formació d'aquests quadres adequats només la pot subministrar la universitat. Fuster farà mans i mànigues per captar, per seduir, per atraure els joves que circulen per la universitat, amb un altre llenguatge, amb

uns altres instruments de coneixement. I, òbviament, això col·lidirà amb altres maneres de veure les coses. Però els efectes de la col·lisió seran summament positius, perquè quedaran enlluernats per l'eloqüència de Fuster.

—Quina és la vàlua de Fuster com a historiador?

P. VICIANO: Hi ha dues versions de Fuster com a historiador. L'investigador que se centra en aspectes d'història de la llengua, d'història de la cultura. Com ha afirmat alguna vegada Josep Fontana, Fuster tenia el projecte de crear una gran història social, acadèmica i científica de la llengua. Fuster no va poder dur a terme aquest gran projecte, en part per qüestions de temps i de manca de professionalització. Però la paradoxa és que, sense poder dedicar-se a aquestes obres, aconsegueix una gran projecció intel·lectual sobre els intel·lectuals i el món universitari. Fins al punt que l'anomenat paradigma fusterià arriba fins als nostres dies. En l'actualitat, hi ha un debat entorn de Fuster. Sembla que hi ha la necessitat de rebatre, de qüestionar o de matisar Fuster. Amb la qual cosa es palesa la seua vigència.

J. IBORRA: Jo volia insistir en el tall que Fuster ha suposat per al País Valencià, tant en el camp de la història com en molts camps més. Abans de Fuster, no hi havia una història del País Valencià, perquè el País Valencià no existia o no es concebia com a tal. Tots els estudis que se'n feien, del País Valencià, estaven inclosos en la història d'Espanya. Fuster crea la temptació, la vocació, l'addicció, d'explicar el país. A la Universitat comença a plantejar-se la possibilitat d'una història del País Valencià. I això no li ho van perdonar els erudits locals. I la dreta tampoc no li va perdonar la possibilitat de fer un país modern, un país amb identitat, amb noves perspectives. Perquè la seua proposta desbaratava el seu conformisme, la inèrcia d'un país somort. Fuster crea la possibilitat d'inventar-se un país. Com aquells s'havien inventat un País Valencià absolutament despersonalitzat i provincianitzat.

—I quin ha estat el seu paper com a historiador i crític de literatura?

FERRAN GARCIA-OLIVER

J. IBORRA: Fuster va fer d'agitador d'idees, va donar suport a tots aquells que es passaven per sa casa a la recerca de consell. Ell demanava que hi haguera novel·la, teatre, poesia... Volia una literatura equiparable a la literatura europea. Ell els va dir, a Xavier Casp i a Miquel Adlert, que els seus criteris literaris eren municipals. Que calia anar més enllà, emmirallar-se en els escriptors de Catalunya i d'Europa. Aspirava a una literatura de qualitat, una igualtat en la universalitat. I això creava una mena de complex de l'escriptor a l'hora de triar la matèria primera amb què confeccionar una literatura. Ell ho volia tot en català. I els joves se'n van fer ressò. I ara resulta que, després de quaranta anys, continuem parlant de Fuster, encara que siga per a criticar-lo. Tots tenen el fantasma de Fuster. El fet és que ara tenim una literatura normalitzada en valencià que no haguera estat possible sense Fuster.

G. MUNOZ: Jo crec que Fuster continua sent subversiu, perquè el seu discurs incita permanentment a pensar d'una altra manera les possibilitats de la societat valenciana, més enllà de l'horitzó regional subaltern, que ha estat el dominant, i que ara miren de rescatar. Les claus de la influència de Fuster són múltiples. Ell té una visió històrica molt definida i molt primeirenca de la trajectòria valenciana. Ja el 1956, en el pròleg a l'*Antologia de la poesia valenciana*, està tota la visió del

país, tota la visió de la història cultural, i el suggeriment del desenvolupament de camps d'anàlisi i d'investigació, com ara el de la sociolingüística. Fuster té un diàleg permanent amb la cultura europea del moment. Un diàleg que planteja en el context d'un sistema d'autarquia cultural miserable i que, per descomptat, havia d'atraure una gran part de la intel·lectualitat valenciana del moment. I un aspecte molt important del pensament de Fuster és l'antielitisme. Fuster impugna l'elitisme d'arrel orteguiana. Un elitisme que menysprea les masses i les majories subalternes —la majoria, de fet, d'aquest país—. L'antielitisme de Fuster permet connectar amb una sensibilitat que ha quallat i ha pervingut fins als nostres dies.

—En quina mesura Fuster reinventa una manera de fer, una forma d'escriure? Quin ha estat el grau d'influència estilística en els escriptors actuals? Podríem parlar d'una —passeu-me l'expressió— "fusteriana prosa"?

F. GARCIA-OLIVER: La innovació de Fuster no sols està en aquest universalisme que practica, sinó també en la mateixa exigència en la prosa. Forma part també del programa conceptual de Fuster que no solament cal exhibir idees suggestives, sinó que també cal escriure-les d'una manera suggestiva. Vista quina és la trajectòria vital de la

nostra prosa des del XV fins als nostres dies, Fuster sacseja els cànons estilístics, el model escripturari de la prosa. El fet que ara estiguem discutint de Fuster és també per la seua habilitat com a administrador d'idees. La prosa amena, l'adjectivació precisa, la tria del verb adequat... Fuster ha creat un estil. Crec que Enric Sòria és el tributari més fidel de la manera d'escriure de Fuster. O alguns historiadors, com ara Antoni Furió. [Antoni Furió assenyala Ferran Garcia-Oliver per expressar que també Ferran Garcia-Oliver és tributari de la manera de fer de Fuster]. Tot plegat demostra que, a l'altra banda de l'Ebre, també es podia escriure en català amb normalitat i amb excel·lència.

—Joan Fuster és un dels clàssics de la història de la literatura catalana?

F. GARCIA-OLIVER: Fuster és un clàssic que ens interpel·la, que ens punxa la consciència. És un clàssic musical. Fuster és una partitura. I aquesta partitura cadascun dels directors i dels músics la interpreta a la seua manera.

—En què i per què es va equivocar Fuster?

F. GARCIA-OLIVER: La pregunta és molt pertinent. Quant a la dimensió literària, cal dir que la manera d'escriure de Fuster se situa en el risc permanent. Per què? Perquè practica l'assaig. I en l'assaig s'opina, i això obliga l'escriptor a conuiu amb la possibilitat d'equivocar-se. Fuster ho tenia previst. De fet, sempre demana el possible impugnador de les seues idees. El que passa és que els impugnadors inicials seran els de la caverna. Un dels retrats que li fan a Fuster fa referència al fet que es va equivocar radicalment en el tema de la industrialització. Però quan Fuster parla de la industrialització, pensa globalment el país. I el País Valencià, als anys seixanta, des de tots els punts de vista, respira profundament encara, malgrat la incipient industrialització de ciutats com ara València o Alcoi, un ambient fonamentalment agrícola i rural.

A. FURIÓ: És cert que les estadístiques de finals dels cinquanta i principis

dels seixanta, en el moment d'escriure *Nosaltres els valencians*, els percentatges de població activa dedicada al sector secundari, a la indústria, gairebé igualen els de l'agricultura. Però també és cert que en aquests percentatges s'inclou la petita artesanía tradicional, els teulars, els molins, els forns... i que això pot distorsionar una mica la imatge. El retret que se li fa a Fuster sobre la seua imatge excessivament agrarista del país em sembla, doncs, injust. Fet sobre una lectura acrítica de les fonts. Les estadístiques, analitzades en brut, no serveixen de massa, perquè se sobredimensiona el pes de la industrialització al País Valencià, que es va produir substancialment a partir dels anys seixanta, i, per tant, després de la publicació de *Nosaltres els valencians*. Però és evident que més que el grau d'industrialització el que preocupava a Fuster era l'existència o no d'una veritable burgesia —que ell, això sí, confrontava amb l'espill del Principat—, industrial o financera, il·lustrada i amb voluntat de liderar el país.

G. MUNOZ: I, tanmateix, hi ha la seua *Obra Completa*, que és molt consistent. Suppose que Fuster es deu haver equivocat en moltes qüestions factuais, però pel que fa als grans eixos de pensament com a revulsiu intel·lectual, pense que la va encertar. El fet d'haver-se quedat a Sueca va ser un gran encert també. Perquè és la demostració palmària que l'arrelament local no està renyit amb la projecció universal, que va aconseguir a través del diàleg intel·lectual. La condició d'incitador de diversos grups generacionals només es pot aconseguir mitjançant la proximitat física. La possibilitat d'escriure quotidianament només es podia aconseguir amb una existència atípica, pròpia d'un intel·lectual tradicional no lligat a professions concretes, com va ser el seu cas.

J. IBORRA: Quan van reeditar *La via valenciana*, vaig buscar les possibles discrepàncies de Fuster amb Lluç, i no les vaig trobar. Crec que s'ha creat el tòpic que Fuster es va equivocar en l'anàlisi de la industrialització. A la pregunta de "En què i per què es va equivocar Fuster?", podríem dir que Fuster en tot cas es va equivocar de país. És clar que això va ser la seua raó de ser.

L'11 de setembre del 1981 Fuster va sofrir un atemptat feixista a casa seua.

G. Muñoz: "Fuster continua sent subversiu perquè incita a pensar d'una altra manera"

G. MUÑOZ: L'objecció més seriosa no està en el no reconeixement de la industrialització a *Nosaltres els valencians*, sinó en el fet que va mantenir aquesta visió durant massa temps, quan de fet ja s'havia produït aquesta industrialització. En canvi, no és tan seriós el retret d'Ernest Lluch, quan diu que els pressupòsits de Fuster donaven lloc a un plantejament populista. Crec que Lluch s'equivoca, perquè si hi hagué populisme no vingué precisament de la banda del nacionalisme fusterià, sinó de la facció més reaccionària de la dreta. Ells són els qui han abusat del populisme, de l'irracionalisme, amb les conseqüències nefastes que hem comprovat.

J. IBORRA: Jo crec que Fuster sí que es va pronunciar pel que fa a la industrialització o no del País Valencià. Fuster deia: "ens industrialitzem o ens indus-

trialitzen?", tot referint-se al fet que no era la burgesia valenciana la que protagonitzava aquesta industrialització.

G. MUNOZ: De tota manera, tot plegat forma part d'aquells petits errors que no afecten el nucli central del seu plantejament, que ha estat enormement fecund i influent, com hem constatat al llarg de la conversa. D'altra banda, el que no podem fer és pretendre un Fuster totèmic, un Fuster omniscient, etc. Això fóra una traïció absoluta al seu esperit i al sentit comú, i al convenciment que per sobre de tot cal un esperit crític en favor de la lucidesa. No li fem cap favor si pretenem fer de Fuster un pensador original en el sentit filosòfic, per exemple, o en altres camps. Això seria desenfocar la significació de Fuster.

P. VICIANO: Pel que fa a la industrialització, crec que en el fons no es tracta de si hi havia una producció industrial més o menys gran, el que hi havia implícit era si hi havia o no una burgesia al País Valencià, si aquesta burgesia era veritablement nacional, si aquesta burgesia permetia o no una modernització de la societat, i si aquesta modernització permetia l'arrelament d'un nacionalisme com ho havia permès a Catalunya. Hi ha una comparació sistemàtica amb el cas català. Crec que no hi havia encara una cultura pròpia característica d'una societat industrialitzada. I això es veu en tots els problemes d'infraestructura i articulació a nivell cultural que té el País Valencià, fins i tot en el debat sobre el model més o menys popular de llengua, o en els cenacles que apareixen. Tot això és típic de societats en què la llengua no ha adquirit la funcionalitat que li exigeix una societat moderna. I, finalment, el que sí que es podria criticar de Fuster és aquesta concatenació lògica segons la qual si hi ha indústria, hi ha burgesia nacional; i si hi ha burgesia nacional, ha d'haver-hi nacionalisme.

J. IBORRA: Crec que Fuster va pensar —amb escepticisme, és clar— en la possibilitat d'una burgesia nacional nova, en els joves que van començar a gravitar —alguns, no tots, ni de bon tros— en el projecte nacional que ell va posar en circulació.

Juli Capilla